

WAIHM- studiedag Grensverkenningen, 26 maart 2010, Antwerpen.

Opvoedingsondersteunende programma's: magie van wat ouders ondersteunend vinden of recepten van wat werkzaam hoort te zijn?

Kristien Nys

Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen – Hogeschool-Universiteit Brussel

De praktijk spreekt voor zich of heeft alvast voor heel wat professionelen gesproken. Click en print, structuurkaarten, beloningskaarten, wekschema's, vakantieplanner, gouden regels enz., het blijken bijzondere succesnummers te zijn. Ze komen blijkbaar tegemoet aan een behoefte: ouders willen adviezen, weten het niet goed en professionelen, die lossen dat op ...

Bernhard Dewulf verwoorde het ooit zo in een column (2004): *'Een Engelse magiër, verkleed als gedragswetenschapper, laat weten wat hij wil toveren: 'een kind dat sociaal vaardig en niet angstig is, zelfvertrouwen en optimisme op overschot heeft, speelt en niet materialistisch is.'* Dit, dus, is een gelukkig kind ... De formule is eenvoudig: wees het type 'gezag- en liefhebbende ouder' en *simsalabim.*'

Gebruikers of adviesverstrekkers van dergelijke hulpmiddelen, hoeven zich niet bedreigd te voelen. Adviesverwijzingen kunnen soms echt wel 'handige' hulpmiddelen zijn. Maar laat het tegelijkertijd toch ook een geruststellende gedachte zijn dat ouders ook nog best kunnen opvoeden zonder 'toeters en bellen'. Onderzoek wijst immers steevast uit dat ouders voor opvoedingsaangelegenheden nog altijd personen uit hun eigen, nabije omgeving aanspreken, zoals de partner, de ouders, burens, kennissen enz. Dat was niet alleen ten tijde van de familie Snoek zo (cf. strip van Vandersteen). Dat blijkt nu nog altijd zo te zijn.

De dochter van de familie Snoek vraagt een praktisch advies aan haar moeder: *'Welke temperatuur moet het [badwater] dan hebben moeder?'* Oma schuift op haar beurt deze taak in de schoenen van haar man, die duidelijk als 'nieuwe opa' zijn tijd vooruit was. Hij heeft een suggestie: *'een boek dat kan hen helpen'* ... net zoals er vele andere werkzame ondersteuningsmogelijkheden zijn. Denk aan de vele ouders die lovend zijn over de bijeenkomsten, de programma's, de gesprekken die ze gevolgd hebben. Er zijn veel verschillende ondersteuningsmogelijkheden, die het continuüm bestrijken van 'preventief en voorbereidend op' tot 'de afname van klinisch vastgestelde gedragsproblemen'. Dit alles neemt niet weg, dat er een aantal bijzondere aandachtspunten te vermelden zijn.

Zo zijn er grenzen aan de uitkomsten van bijvoorbeeld een gestandaardiseerd (inhoudelijk en formeel vooraf ingevuld) aanbod, net zo goed als dat dat bij meer open benaderingen is. Een belangrijk scharnierpunt is de afstemming op of het vinden van 'aansluiting' bij de ouders. Een ouder kan zich meer aangesproken voelen door een professionele dan wel een meer informele benadering, of door een individuele benadering, dan wel een groeps- of zelfs een anonieme of meer collectieve benadering.

Inzoomend op het opvoedingsondersteunend aanbod waarbij een face to face aanpak aan de orde is, blijkt dat de mate waarin de 'ondersteuner' er in slaagt om een goede relatie met ouders op te bouwen en met hen samen te werken, een kritische factor is voor het welslagen van de ondersteuning. Ouders willen ook zelf meer betrokken worden bij het zoeken van 'oplossingen'. Ze vragen ook uitdrukkelijk aandacht voor het opvoedingsproces, de ouder-kindrelatie, de emotionele toestand van de ouders, de ruimere context, hun noden en vragen (DeWitte & Morel, 2005).

Dit alles realiseren vraagt ruimte om met ouders een gesprek aan te gaan of om ouders de mogelijkheid te geven om daar met andere ouders een gesprek over aan te gaan, of om hen gewoon de dagelijkse omgang van andere ouders met hun kind te laten observeren en daaruit dingen te leren. Bovendien blijkt het in de praktijk voor veel ouders net een hulp of steun te zijn, als er ook ruimte is voor twijfels en onzekerheden die deel uitmaken van het dagelijks leven en die er gewoon mogen zijn, ook bij de professional. Dit alles kan ouders heel wat aanknopingspunten bieden om na te denken over hun eigen betekenisgeving, om hun kijk op hun kind, op hun eigen omgang met hun kind en die van anderen te verrijken (Nys, 2009). Onderzoek geeft ook aan dat de inbedding van een programma in de omgeving, de samenwerking met andere lokale betrokkenen of actoren, positieve resultaten in de hand werkt (bv. stedelijk onderwijsbeleid voor Instapje, de samenwerking school/leerkrachten en ouders in het multimodale programma Stop). Tegelijkertijd leert ook de praktijk hoe moeilijk dat soms te realiseren is. Of meer nog, hoe het niet altijd gemakkelijk is om vat te krijgen op factoren die in de ruimere leefomgeving te situeren zijn. Zo bijvoorbeeld ook in het Stopprogramma: *'Kinderen van werkloze vaders en kinderen uit gezinnen, gekenmerkt door een hoge intensiteit aan stressklachten hebben minder baat bij het programma.'* Dit brengt ons precies bij de impact van omgevingsfactoren. Stress blijkt immers veelal gelieerd te zijn aan 'beperkende of minder kansrijke leefomstandigheden'. Dit brengt ons ook bij de maatschappelijke verantwoordelijkheid. Is het slechts een 'nobel doel' om via een programma ertoe bij te dragen dat *'jonge kinderen beter toegerust zijn voor de aanvang van de kleuterschool'*, als je dit plaatst tegen de gegevenheid dat je in sommige gemeenten al veel geluk moet hebben om je kind in een school ingeschreven te krijgen?

Laat ons evenwel terug verder inzoomen op wat goede, effectieve interventies kunnen zijn. De omschrijving van effectiviteit van van Yperen (2010), brengt ons terug bij wat we eerder al aangaven: effectiviteit kan slechts afgemeten worden aan de doelen die gesteld worden. Het is vrij evident dat wanneer die doelen aansluiten bij de vragen en behoeften van ouders, de kans op succes ook groter wordt. In die zin kan effectiviteit ook geen zaak van alles of niets zijn. Het zal altijd afgemeten worden aan verschillende factoren: voor wat werkt het (of welke doelstellingen worden bereikt?), maar ook meer nog, voor wie werkt het? Het is een illusie te denken dat als we alle ouders maar dit programma laten volgen, de heikele pedagogische kwesties opgelost zullen geraken. Als aanbieder van opvoedingsondersteuning of als gelijk welke andere hulpverstrekker, is m.a.w. enige zelfrelativering zeker op zijn plaats.

Onderzoek leert dat er veel factoren zijn, die een impact kunnen hebben op de effectiviteit of het werken van opvoedingsondersteunende of andere interventies. Internationale bronnen, zoals bijvoorbeeld Moran e.a. (2004) in het Verenigd Koninkrijk, halen een 17-tal elementen aan, die zowel verwijzen naar meer 'algemene' werkzame factoren op organisatieniveau (cf. de werkomstandigheden van de professional) en op het niveau van de professional, alsook naar 'specifieke' werkzame factoren die verwijzen naar de aard van de activiteit (werksoort) en de doelgroep.

De voorgestelde programma's op deze studiedag, scoren op meerdere van de aangehaalde elementen positief. Misschien mogen we in dat verband ook 'iets meer chauvinistisch' zijn. Er zijn immers ook grenzen aan de effectiviteit van internationaal gerenommeerde en onderzochte programma's. Enerzijds zijn in de internationale literatuur een aantal 'goede voorbeelden' te vinden. Het is echter niet automatisch zo dat die overal werken, er zijn nu eenmaal culturele en andere verschillen, denk bijvoorbeeld aan het belang dat Instapje hecht aan het feit dat de strategie en begeleiding zo goed mogelijk dienen aan te sluiten bij normen en waarden van de thuiscultuur. Evengoed kunnen we verwijzen naar Stop dat aangepast is aan de Vlaamse situatie. Een belangrijke vraag bij de implementatie van nieuwe programma's

is dan ook in hoeverre deze programma's daar ruimte voor laten. Laten zogenaamde gestandaardiseerde programma's dat wel toe?

Laat ons even terugkeren naar de familie Snoek. Hoe is het hen vergaan? Heeft dat boek effectief soelaas geboden of hen een antwoord kunnen bieden?

Nee zo blijkt, want dat boek was niet voorradig in de boekhandel. Wat heeft hen dan wel verder geholpen? Wel, de eigen 'expertise', de eigen proefondervindelijke vaststelling [opa heeft eerst zelf plaats genomen in het bad], heeft hen een 'voldoende' antwoord kunnen bieden.

Wellicht is dat ook voor de ouders van Casper, een andere stripfiguur, het geval. Deze ouders hebben bij mijn weten geen enkele cursus of programma gevolgd. De vraag van Casper 'Wat heb ik voor garantie dat jullie opvoeding me niet voor het leven verpesten?' brengt ons bij de vraag in hoeverre wat ouders doen, in hoeverre de opvoeding van belang is of inderdaad een impact heeft op de ontwikkeling van kinderen. Onafgezien van wat de ouders antwoorden, kan Casper behoorlijk gerust zijn. De opvoeding zou immers maar 6% van externaliserend en internaliserend probleemgedrag verklaren (zie Van Leeuwen, 2009). Vanuit die optiek is het belangrijk om ook naar andere factoren te kijken, om ook interacties tussen andere omgevingsfiguren mee in rekening te brengen en uiteraard ook kindkenmerken mee in rekening te nemen.

Deze vaststelling neemt niet weg dat het psychologische en sociale belang van de ouderrol sterker wordt benadrukt (zie o.a. jongeren laten zich positief uit over ouders/opvoeding, jongeren willen hun ouders tonen wat ze waard zijn). Tegelijkertijd is de rol van de primaire opvoeder ook gecompliceerder (Bouverne-De Bie, 2002). Net op dit punt kan opvoedingsondersteuning voor ouders zinvol zijn.

Literatuur

Bouverne-De Bie, M. (2002). Opvoedingsondersteuning: een vorm van maatschappelijke dienstverlening. In: L. Vandemeulebroecke, H. Van Crombrugge, J. Janssens & H. Colpin (eds.). *Gezinspedagogiek. Deel 2: Opvoedingsondersteuning*. (pp. 317-339) Leuven/Apeldoorn: Garant.

DeWitte & Morel. (2005). *Kind & Gezin. Evaluatie van het aanbod aan opvoedingsondersteuning*.

Moran, P., Ghate, D. & van der Merwe, A. (2004). *What works in parenting support? A review of the international evidence (Research Brief RB574)*. Nottingham: Policy Research Bureau (<http://www.prb.org.uk/wwiparenting/RB574.pdf>).

Nys, K. (2009). *Ouders in perspectief. Theoretische onderbouwing en evaluatie van vraag- en perspectiefgericht opvoedingsondersteunend groepswork met maatschappelijk kwetsbare gezinnen. Proefschrift aangeboden tot het verkrijgen van de graad van Doctor in de Pedagogische Wetenschappen o.l.v. prof.dr. Lieve Vandemeulebroecke*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, Centrum voor Gezins- en orthopedagogiek.

Van Leeuwen, K. (2009). Opvoeden vandaag en morgen. Een uitdaging voor ouders en de samenleving. In: K. Kelchtermans (eds.). *21 jaar opvoedingsondersteuning. Opvoeden vandaag en morgen, empowerment en sociale steun*. (pp. 18-26) Hasselt: Steunpunt opvoedingsondersteuning.

Van Yperen, T. (2010). *55 Vragen over effectiviteit. Antwoorden voor de jeugdzorg*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.